

SEYİD VAKKAS ROMANINDA ŞEYH CÜNEYT VE ŞİİLİĞE BAKIŞ

PERSPECTIVE ON SHEIKH CUNEYD AND SHIISM IN THE NOVEL OF SEYİD VAKKAS

Emine GUT*

Öz

Article Info

Tarih ve roman ilişkisinin olağan bir sonucu olarak ortaya çıkan tarihî roman, 19. yüzyıldan beri öğreticiliği, millî ruhu yeniden canlandırması ve aidiyet duygusunu geliştirmesi gibi sebeplerle rağbet gören bir tür olmuştur. Türk edebiyatında bu türde pek çok roman kaleme alınmıştır. Önemli gazeteci ve yazarlardan biri olan Şahabeddin Uzunkaya ulusal basına büyük emek vermiştir. Özellikle Giresun ve Samsun basınında ön plana çıkan bir isim olarak edebiyatla ilgilenmeyi de ihmal etmemiştir. Roman, hikâye ve şiir türlerindeki eserleriyle varlık gösteren Uzunkaya'nın dört romanı bulunmaktadır. Bu romanlardan biri olan Seyid Vakkas, yazarın Giresun tarihine ışık tutmak amacıyla kaleme aldığı bir eserdir. Romanda Giresun'un Türkleşme sürecinde yaşanan tarihî olaylar önemli bir yer tutmaktadır. Bu olaylardan biri de Şeyh Cüneyt ve Şii ordusunun Anadolu'daki faaliyetleridir. Bu çalışmada yazarın Şeyh Cüneyt ve Şii ordusunu nasıl yansıttığı ve onlarla ilgili ifadelerinde nasıl bir üslup kullandığı üzerinde durulacaktır. Şahabeddin Uzunkaya'nın romanda Osmanlı'dan tarafa, yanlı bir tavır takındığı görülmektedir. Bu tavır zayıf olana bakışla da ilgilidir. Romanda elde edilen veriler örneklerle gösterilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Şahabeddin Uzunkaya, Şeyh Cüneyt, Şiilik, Safeviler, roman.

Abstract

Historical novel, which emerged as a normal result of the relationship between history and novel, has been a popular genre since the 19th century for reasons such as being didactic, revitalizing the national spirit and developing the sense of belonging. Many novels of this genre have been written in Turkish literature. Şahabeddin Uzunkaya, one of the important journalists and writers, contributed greatly to the national press. As a prominent name especially in the Giresun and Samsun press, he did not neglect his interest in literature. Uzunkaya, who works in the genres of novel, story and poetry, has four novels. Seyid Vakkas, one of these novels, is a work written by the author to shed light on the history of Giresun. Historical events that took place during the Turkification process of Giresun have an important place in the novel. One of these events is the activities of Sheikh Cüneyt and his Shiite army in Anatolia.

In this study, we will focus on how the author reflects Sheikh Cüneyt and the Shiite army and what style he uses in his statements about them. It is seen that Şahabeddin Uzunkaya has a biased attitude towards the Ottoman Empire in the novel. This attitude is also related to the view of the weakness. The data obtained in the novel will be tried to be illustrated with examples.

Keywords: Şahabeddin Uzunkaya, Sheikh Cüneyt, Shiism, Safavids, novel.

Araştırma Makalesi

Geliş Tarihi: 31/01/2024

Kabul Tarihi: 25/02/2024

Atıf

Gut, E. (2024). Seyid Vakkas Romanında Şeyh Cüneyt ve Şiiliğe Bakış. *Anasay* 27, 138-150.

Research Article

Received: 31/01/2024

Accepted: 25/02/2024

Cite this article as:

Gut, E. (2024). Perspective on Sheikh Cüneyt and Shiism in the Novel of Seyid Vakkas. *Anasay* 27, 138-150.

* Doktora Öğrencisi, Giresun Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Giresun, eminegut@hotmail.com, ORCID ID <https://orcid.org/0000-0002-6747-5284>.

EXTENDED ABSTRACT

In this study, Şahabeddin Uzunkaya's historical novel "Seyid Vakkas" is examined, focusing on the portrayal of Sheikh Cüneyt and the Shiite army, shedding light on the historical events and individuals during the Turkification process of Giresun. The author's favorable stance towards the Ottoman Empire is observed, particularly in relation to the portrayal of weaker factions. The material for the study is Şahabeddin Uzunkaya's novel "Seyid Vakkas", and the desired findings are reached through research and analysis methods. The historical events and individuals covered in the novel include the conquest of Istanbul, the relationship of the Ottoman Empire with the Akkoyunlu and Karakoyunlu states, and the fall of the Empire of Trebizond (Trabzon Pontus). Among these events, Şahabeddin Uzunkaya also explores the activities of Sheikh Cüneyt and the Shiite army in Anatolia.

Sheikh Cüneyt is depicted as the founder of the Safavid order. Due to a dispute with his uncle over the leadership, he is forced to leave Ardabil and seek refuge in Anatolia. After searching for many places, Sheikh Cüneyt and his followers settle in Canik in Anatolia. The activities of Sheikh Cüneyt and his army in Anatolia are a background topic in the novel. The novel portrays Sheikh Cüneyt's process of settling in Anatolia, his activities there, and his eventual refuge in the Akkoyunlu State.

In the "Seyid Vakkas" novel, Sheikh Cüneyt is first mentioned by the protagonist's mother, who predicts his march towards Trebizond and the ensuing chaos. The author then provides information about Sheikh Cüneyt, which appears to be directly sourced from an encyclopedia, indicating a flaw in terms of literary artistry. The information includes Sheikh Cüneyt's dispute with his uncle over leadership and his departure from Ardabil. The author also gives general information about Shiism after this basic introduction.

The novel depicts how Sheikh Cüneyt settled in Canik after many attempts in Anatolia and found refuge under the protection of Governor Mehmet Bey. While providing this information, the author criticizes Governor Mehmet Bey for not keeping Sheikh Cüneyt and his men under control, noting that they are more dangerous than they appear. However, the governor is not concerned because he knows their true aim is to conquer Trebizond. Sheikh Cüneyt strengthens his position by gathering followers from different parts of Anatolia and eventually marches towards Trebizond. In other parts of the novel, while the author uses glorifying expressions for the Ottoman army and soldiers, derogatory terms are chosen for Sheikh Cüneyt and the Shiite army. These expressions are mainly used to depict Sheikh Cüneyt and his army's actions in the places they enter to conquer Trebizond, where they are portrayed as marauders and disruptors of peace. The author uses phrases like "adventurers," "irregulars," and "those who wield swords for the love of Hz. Ali" for them. Their minority status and their formation as a disorganized group may have influenced the author's choice of these expressions. According to the novel, Sheikh Cüneyt and his army, who cause great massacres and destruction in Giresun, practically put an end to life in the places they occupy. This situation is clearly shown through various examples in the novel. Although they achieve a great victory by besieging Trebizond, disputes arise within the army due to their disorganization, leading Sheikh Cüneyt to disband his army and leave Trebizond. Afterwards, he responds to the invitation of Uzun Hasan, the ruler of the Akkoyunlu State, and goes to Diyarbakır, where he establishes a new order.

In the novel, it is observed that the author sometimes deviates from historical realities when describing the actions of Sheikh Cüneyt and his army. This is considered normal for a historical novel, which is essentially a work of fiction.

The study focuses on analyzing the characters and events in the novel to understand how the author approached historical events and figures, what narrative style he employed, and what

messages he conveyed. Additionally, it acknowledges the departure from historical accuracy in certain fictional elements of the novel, which is inherent to the historical fiction genre.

Giriş: Tarih ve Roman

Kurmaca bir tür olan roman, temelde geçmişe yöneliktir. Hâliyle türün geçmişe odaklanmayla derin bir ilişkisi vardır. Türün bu özelliği, onun tarihe yakınlığını da sağlar. Tarih, geçmişte olup bitmiş ve üzerinden belli bir zaman geçmiş olayları söz konusu eder. Roman da aslında aynı şeyi yaparken buna kurguyu ve estetik zevki ilave eder. Bu küçük farklar, tarih ve romanı birbiriyle asla karıştırılmayacak bambaşka metinler hâline getirmektedir. O halde romanın geçmişle ilişkisi, üzerinde durulmaya değer bir konudur. Bu ilişki, aynı zamanda insanoğlunun edebiyat ve sanatta tabiatı ve hâliyle kendini keşfetmesi demek de olan romantizm akımının kazanımlarından biridir.

Romanda tarihin de konu olarak yer alması, türü başka bir noktaya taşımıştır. Çünkü ulusların kendini ifade etmede ve gelecek inşasında tarihin önemli bir yeri vardır. Bu durumda romanın kurgusallığı üzerinde durmak gereklidir.

Kurgu tüm edebî türlerin temel ögesidir. Ancak kurgu, tarihle ilişkilendirildiğinde birtakım sorunları beraberinde getirmiştir. Özellikle tarihî romanın etrafında gelişen bu sorunlar hemen her dönem sürekliliğini korumuştur. Tarihî roman “herhangi bir tarihsel dönemi ya da olayı gerçeğe yakın, ama sanatsal bir biçimde aktaran bir roman türüdür.” (Gögebakan, 2004, s. 15). Stevick’in aktardığına göre Joseph Conrad roman yazarının konumu üzerinden romanın tarihle ilişkisini “Romancı ise yeryüzünde insanların kurduğu krallığın içinde yer alan insanın yaşadığı bütün maceraların tarihçisidir.” (Stevick 2004: 34) cümleleriyle ifade etmiştir. Tarihî romanın, tarihle olan ilişkisinin tarihî belgeler üzerinden oluşturuluyor olması tartışmaların hareket noktasını oluşturmuştur. “Yani sorun bir anlamda, çıkış noktası belgeler ya da tarihsel bir gerçeklik olan yazarın fiksiyonu nasıl kullanması gerektiği noktasına gelip” (Gögebakan, 2004, s. 23) dayanmaktadır. Bu konu üzerine tartışanlar tarihî romanın bir edebî tür olduğu konusunda hemfikirler ancak burada gerçekliğe ne derece uyulması gerektiği açıklığa kavuşturulmuş değildir. Tarihî romanın gerçeklikle ilişkisi konusunda fikrini belirten Şerif Aktaş, “Hiçbir romanın tarihî ve yaşanmış vakayı olduğu gibi dikkatlere sunduğunu iddia edemeyiz. Gerçek dediğimiz şey, değişikliğe uğrayarak edebî eserin dünyasına girer. Bunun için de hayatın gerçeği ile sanatın gerçeği birbirinden farklıdır. En gerçekçi olduğu iddia edilen edebî eserler dahi yaşanmış olanı değil, gerçeğe uygun olanı dikkatlere sunar.” (Aktaş, 1998, s. 15) demektedir.

Tarihî romanla ilgili kimi sorgulamaların yanında türün olumlu özelliklerine de dikkat çekilmiştir. Bunların başında öğreticilik unsuru gelmektedir. Tarihî roman, tarihi öğretmekle birlikte onu yeniden canlandırmakta, eğlendirirken öğretmektedir. Charles Plisnier de tarihî romanın yeniden canlandırma özelliğine dikkat çekerek “ölmek ve dövüşmek zevkini” (Plisnier, 2003, s. 102) verdiğini ifade etmiştir. Yazar bunu yaparken romanındaki her şeyi bir neden-sonuç ilişkisi üzerinden kendine göre ele almakta ve kendi görüşleri üzerinden yansıtmaktadır. “Yani her halükârda tarihî roman yazarı gerçeklikten uzaklaşmış” (Karakuş, 2022, s. 3) olmaktadır.

Şahabeddin Uzunkaya’nın *Seyid Vakkas* romanı da tarihî romanlardan biridir. Roman kurgusu açısından zayıf olan eser “tarihî, aşk ve macera romanı” ifadesiyle yayımlanmıştır. Şahabeddin Uzunkaya, romanın iç kapağında yer verdiği notta Giresun’un menkıbevi/tarihî şahsiyetlerinden biri olan Seyid Vakkas hakkında az bilgiye sahip olduğunu belirttiikten sonra romanı için “Birçok tarih kitaplarından istifade etmek ve tarihî vak’alara sadık kalmakla beraber, biz, tarih yazdığımızı iddia etmiyoruz. Belki Seyid Vakkas kitabı, ileride Giresun tarihini yazacak olanlara ışık tutabilecektir. Ama nihayet bir romandır. Öyle bir roman ki, değişik ve meraklı mevzuu içinde, tarih, hakikat, kahramanlık, aşk ve macera kaynaşmaktadır” ifadelerini kullanmıştır. Uzunkaya bu eseriyle tarihi canlandırmak istediğini açık bir şekilde ifade etmiştir. Romanda yer alan ifadelerin kimi zaman tarihi gerçeklikle örtüşmediği görülmektedir. Tarihi

roman odağından bakıldığında tarihi gerçeklik ve kurgu arasındaki temel problemlerden olan bu durum yazarın kurgusunu şekillendirmesi noktasında olağan karşılanmalıdır.

Seyid Vakkas Romanının Özeti

Seyid Vakkas, Şahabeddin Uzunkaya'nın ¹ son romanıdır. Giresun'daki Gündüz Matbaasında basılan romanın hangi yılda yayımlandığına dair bir bilgiye yer verilmemiştir.² 21 bölümün yer aldığı eser 263 sayfadan oluşmaktadır. Romandaki olaylar 22 yıllık bir süreyi kapsamaktadır. Mekân olarak genellikle Giresun ve Trabzon tercih edilmiştir.

Seyid Vakkas romanı, 1451 yılının bir yaz gününde Giresun-Trabzon yolu üzerindeki Aksu deresinin denizle birleştiği yerde başlar. Romanın başkarakteri Kuşluhan Beyi Seyid Vakkas'ın oğlu Aktuğ, papaz kılığındaki Trabzon Pontos İmparatoru Kral Jan Komnen'in kızı Prenses Katherina ile karşılaşır. Onun Bizans İmparatoru Konstantin Dragazes'le evlenmek istemediği için Giresun tekfurunu olan amcası David Komnen'e kaçtığını öğrenir. İki genç Giresun'a geldiklerinde aşklarını ilan ederek ayrılırlar. Aktuğ, Taşhan'da prenesten beklerken balıkcı Yorgi'den, Katerina'nın, Giresun Adası'ndaki kadınlar manastırına kapatıldığını öğrenir. Yorgi'den onu kurtarmak için yardım alır. Aktuğ sevgilisine ulaşır ancak tam kaçacakları esnada ortalık karışır tekfurun adamları onları yakalar. Aktuğ kürek mahkûmu olurken Katerina babasının yanına götürülür.

Romanda olaylar her ne kadar Aktuğ'un etrafında şekillense de yazar, zaman zaman farklı konular üzerinde de ayrıntıyla durmaktadır. Bunlardan biri Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'un fethi için yaptığı hazırlıklardır. Bu hazırlıklar üzerinde ayrıntıyla durulurken Seyid Vakkas'ın da burada yer aldığı belirtilir. Seyid Vakkas İstanbul Boğaz'ında nöbet tuttuğu bir gece yakaladıkları bir kadırganın tayfası arasında oğluna kavuşur. Diğer taraftan Osmanlılardan korunmak isteyen Kral Jan Komnen, kızını Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan'la nişanlar.

Romanda bakışlar Şeyh Cüneyt'e çevrilir. Canik'te olan Şeyh Cüneyt, üç bin kişilik ordusuyla birlikte Trabzon üzerine sefere çıkar. Giresun'un Batlama Deresi'nde karşılaşan iki ordunun savaşında galip olan Şeyh Cüneyt olur. Şii ordusu, Giresun'u yağmalamakla birlikte çeşitli işkence ve cinayetlere başlarlar.

Babası tarafından Giresun'daki olayları izlemek üzere gönderilen Aktuğ, bir okun hedefi olmaktan kurtulur. Önceden ilişki yaşadığı Kalyopi'den şüphelenir. Yomrahisar'a ona hesap sormak için gittiğinde Yomrahisar Beyi Dimitrios'un eşi Kalyopi'nin yaklaşma tekliflerini reddeder. Şeyh Cüneyt, tüm mücadelesine rağmen Trabzon'u alamaz. Trabzon önünde ordusu dağıldıktan sonra Diyarbakır'da kendisini hürmetle karşılayan Uzun Hasan'a sığınır. Uzun Hasan'ın Şeyh Cüneyt'i kabul etmesine sinirlenen Kral Jan Komnen, kızını Uzun Hasan'a vermekten vazgeçtiğini açıkça söyleyemese de savaşta tahrifatı bahane göstererek düğünü erteler. Haberleri alan ve büyük bir sevince kapılan Aktuğ, sevdiği kadını görmek için yola çıkar.

¹ Şahabeddin Uzunkaya, Giresun'un önemli yazarlarından biridir. 1919'da Giresun'da doğan Uzunkaya, kültürlü ve varlıklı bir ailede yetişmiştir. Sanatçı ruhlu bir kişilikte olan babası İsmail Hakkı Uzunkaya hattattır. Şahabeddin Uzunkaya İstanbul Hukuk Fakültesindeki eğitimini üçüncü sınıftayken bırakarak gazeteciliğe başlar. Çeşitli gazetelerde köşe yazarlığı yapmaya başlar. İlk yazılarını Akgün ve Yeşilgiresun gazetelerinde yayımlar. Gazeteciliğe Giresun'da devam etmek için Giresun'a taşınır. Çenebaz, Gündüz, Demokrasi gazetelerini çıkarmakla birlikte İstiklal ve Yürüyüş gazetelerinde ise imtiyaz sahibidir. Gazetelerin basımını kolaylaştırmak amacıyla Gündüz matbaasını kurarak şehrin basın hayatında önemli bir yer edinir. İlk romanı Evlenecek Kız Aranıyor'la birlikte Aşk Çılgınlıkları, Namus Pazarı ve Seyid Vakkas adlı dört romanı bulunmaktadır. Ayrıntılı bilgi için (bk. Gürsoy, 2022).

² Romanın yayımlanma tarihine ilişkin herhangi bir bilgiye yer verilmez. Ancak romanın 3 Kasım 1958-31 Aralık 1958 tarihleri arasında yine Şahabeddin Uzunkaya tarafından çıkarılan Gündüz gazetesinde tefrika edildiğini bilinir. Bu nedenle Seyid Vakkas romanının kitap olarak basılmasının bu tarihler sonrasında gerçekleşmiş olmalıdır. Bk. (Gürsoy, 2022, s. 114-115).

Handa konakladığı esnada Kalyopi ile karşılaşır ve çok istememesine rağmen onun yardım teklifini kabul eder. Saraya Kalyopi'nin yardımıyla giren Aktuğ bunun bir tuzak olduğunun çok geç farkına varır. Orada tutukluyken bir gece Prenses Katerina ile kaçmaya çalışsalar da bu mümkün olmaz. Kralın, Kalyopi ile evlenmesi karşılığında serbest bırakılacağına dair teklifini reddeder. Bunun üzerine zindana atılır. Oğlunun Trabzon'da mahkûm olduğunu öğrenen Seyid Vakkas, Hızır Bey'den yardım ister. Ordusuyla Trabzon üzerine yürüyen Hızır Bey'den korkan Kral hemen Aktuğ'u serbest bırakır.

Jan Komnen ölünce yerine geçen Giresun Tekfuru David, Katerina'yı Uzun Hasan'la evlendirir. Oldukça güçlenen Uzun Hasan Osmanlı padişahının kabul edemeyeceği taleplerde bulununca Osmanlı, onun üzerine akınlar düzenler. Osmanlı'nın gücünden korkan Uzun Hasan, annesini elçi gönderir. Böylelikle Osmanlı yönünü Karadeniz'e dönüp Giresun üzerine yürür. Şehrin savaşız bir şekilde teslim edilmesi için ileri gelenlerin bulunduğu bir toplantıya katılan Seyid Vakkas burada çıkan kargaşada ağır yaralanır. Osmanlı ordusunun geldiğini görünce huzur içinde son nefesini verir. Trabzon da Osmanlı tarafından teslim alınır.

Yomrahisar ve Kuşluhan'ın beyi olan Aktuğ, Müslüman olduktan sonra Leyla adını alan Lili ile evlenir. Artık Uzun Hasan'ın eşi olan Katerina, amcasının tekrar tahta oturabilmesi için onu yanına davet eden bir mektup yazsa da bu mektup Türkler tarafından ele geçirilir. II. Mehmet, Trabzon'u ele geçirdiği vakit yaşamasına izin verdiği Komnen sülalesinin çoğunu idam ettirir. Uzun Hasan, Osmanlı'ya karşı savaşmaya karar verir. Yaşanan Otlukbeli Savaşı'nda Osmanlı galip gelir. Bu savaşta yer alan Aktuğ, şah çadırında eski sevgilisi Katerina'yı görür. Buradan vedalaşarak ayrılmalarıyla roman son bulur.

Romanda Şeyh Cüneyt'e Bakış

Şahabeddin Uzunkaya, *Seyid Vakkas* romanında hem Giresun'un önemli menkıbevi/tarihî³ şahsiyetlerinden biri olan Seyid Vakkas'ı anlatmak hem de Giresun'un Türkleşme sürecini ortaya koymak amacındadır. Tarihî olay olarak arka planda İstanbul'un fethi merkeze alınmıştır. Romandaki her şey bu fethin hazırlık döneminde başlamış ve fetih sonrasında Giresun'un Türklerin eline geçmesiyle son bulmuştur. Burada odak noktası Osmanlı'dır. Bizans İmparatorluğu, Pontus Rum İmparatorluğu ve Akkoyunlu Devleti'nden bahsediliş genellikle onların Osmanlı Devleti'yle olan konumları üzerinden olmuştur. Romanda Osmanlı Devleti ile ilişkileri noktasında ele alınan diğer unsurlar ise Şeyh Cüneyt ve Şiiliktir.

³ Seyid Vakkas hakkında yeterli bilgiye sahip olunmadığından onun tarihî mi yoksa menkıbevi mi bir şahsiyet olduğu belirsizdir. Şahabeddin Uzunkaya romanın iç kapağında yer verdiği notta bu durumu açıklamıştır: "Giresun'un Türk idaresine geçişinde 'Seyid Vakkas'ın büyük rolü olduğu ve Çarşı Kilisesinde Pontoslu Rumlar tarafından yaralanarak, bugün türbesinin bulunduğu yerde şehit düştüğü bilinmektedir. Fakat bu tarihî kahramanın hayatı hakkında malûmatımız azdır." Seyid Vakkas'la ilgili Feridun M. Emecen ve Abdulhalim Durma da birtakım bilgiler vermektedir. Feridun M. Emecen, Seyid Vakkas'ın tarihî bir kişilik olmadığını belirtirken onun hakkındaki iki rivayetten bahseder: "Rivayete göre peygamberin soyundan gelen Seyyid Vakkas ve birlikleri Giresun'u almak için büyük mücadele verirler. Fakat savaş sırasında bir kılıç darbesiyle Seyyid Vakkas'ın başı gövdesinden ayrılır. O da kopan başını koltuğunun altına alıp son düşman askerini öldürene kadar çarpışır. Bu sırada evinden savaşı izleyen bir kadın bunu görüp 'başı kopmuş bir adam savaşıyor' diye ortalığı birbirine katar." Emecen, Seyid Vakkas hakkındaki ikinci rivayeti ise Şahabeddin Uzunkaya'nın Seyid Vakkas romanına dayandırmaktadır. Bk. Emecen, 2008, s. 80; Durma, Seyid Vakkas'ın daha çok tarihî kişiliğine değinir: "Fatih Sultan Mehmet zamanında büyük yararlılıklar gösteren ve bir çatışma sırasında şehit düşen uç beyi Seyid Vakkas [...] anlatılır ki, Seyid Vakkas, Amasya yöresinde Sonisa (Taşova) kazasının beyi iken, Sultan Fatih'in isteği ile Trabzon Rum Devleti üzerine yapılan sefere katılır ve Karadeniz sahil kesimine sızan öncü keşif kuvvetlerine komuta eder. Kılık değiştirerek Giresun Kalesi'ne girmiş, bir süre Suriçi'nde yaşayan Hristiyanlar arasında bulunmuştur. Osmanlı ordusu için gerekli stratejik bilgileri temin etmek ve halkın tepkisini ölçmek amacıyla sahildeki Metamorphosis Kilisesi'nde bir ayine katıldığı sırada, kim olduğunun anlaşılması üzerine şehit edilir." (Durma, 2013, s. 14-15).

Şeyh Cüneyt, “Safevî ailesinin şeyhlikten şahlık yoluna girmesini sağlayan kişidir.” (Özdemir, 2018, s. 81). Şeyh Cüneyt’in, “babasının 1447’de ölümünden sonra onun yerine geçen amcası Câfer ile kendi aşırı fikirleri yüzünden araları açıldı. Cüneyd, kendisine körü körüne inanan ve ibadet eden müritlerine güvenerek bir dünya egemenliği ve hükümet kurma sevdasına kapılmıştı. Ancak amcası Câfer, müritlerin büyük bir bölümü tarafından şeyhliğe getirildiği hâlde böyle bir devlet kurma düşüncesinde değildi. Cüneyd, özellikle tarikatın Şiileşmesi sonucunda her gün artan taraftarlarından faydalandı.” (Yazıcı, 1993, s. 123). Şeyh Cafer’in, Karakoyunlu hükümdarı Cihan Şah’ın desteğini almasıyla birlikte bu yeni güçle mücadele edemeyeceğini anlayan Şeyh Cüneyt, Erdebil’i terk edip kendine yeni bir mekân aramak üzere bir yolculuğa çıkar. “Osmanlı hükümdarlarının Safevî şeyhlerine öteden beri hediye göndermelerini de göz önünde bulundurarak önce Anadolu’ya gitmeyi tercih etti. Onun bu tercihinde, daha önceleri tarikat hesabına çalışan kimselerin Anadolu’ya gönderilmiş olması önemli rol oynamıştı. O sırada Tebriz Karakoyunlular’ın elinde bulunduğundan bu kısa yoldan değil Karabağ ve Ermenistan üzerinden Anadolu’ya geçti” (Yazıcı, 1993, s. 123).

Seyid Vakkas romanında Şeyh Cüneyt’in Anadolu’ya gelip Diyarbakır’a yerleşmesine kadar geçen sürede yaptıkları anlatılmaktadır.

Romanda Şeyh Cüneyt’ten ilk olarak Aktuğ’un annesi ile yaptığı sohbet esnasında bahsedilir. Aktuğ’un annesi, oğluna evlenmesi konusunda telkinde bulunurken Şeyh Cüneyt’in, Trabzon üzerine hareket ettiğinden söz eder. Şeyh Cüneyt’in anıldığı ilk bahiste onun “kargaşa çıkarıcılığı” üzerinde durulduğu görülür: “Bak, şimdi de Şeyh Cüneyt bu taraflara geliyor: Pontos topraklarında kan gövdeyi götürecekt!..” (Uzunkaya, t.y., s. 165).

Romanda anlatıcı “tarihî romanların pek çoğunda olduğu gibi olabildiğince yanlı durmaktadır. Genellikle tarihî şahsiyet ve olayları tarih anlatımı üslubuyla anlatırken duygularını da fazlasıyla karıştırdığı dikkatlerden kaçmaz.” (Türk, 2018, s. 280). Romanın ilerleyen kısımlarında Şeyh Cüneyt’in Canik’ten⁴ hareket ederek Trabzon üzerine sefere çıktığı haberi verilir: “O tarihlerde Karadeniz’in doğu kıyıları mühim hâdiseler arifesinde bulunuyordu: Serseri Şeyh Cüneyt, silahlı üç bin derviş ve müridini peşine takıp, yeni bir maceraya atılmıştı. Canik’ten

⁴ Canik bölgesi kaynaklarda farklı şekilde tarif edilmiştir. “Türkiye Selçuklularının bölgeye yayılması ile birlikte kayıtlara geçmeye başlayan Canik tabiri, Aksarayî, Esterâbadî ve Münecimbaşı’nın kayıtlarında bugünkü Samsun’u ifade etmek için kullanılırken, İbn Bibi ve Anonim Selçuknâme’de, bu ismin ihtiva ettiği coğrafya biraz daha genişletilmiş, Trabzon Rum Devleti’nin hâkim olduğu topraklara istinaden, Komnenos kralına da Canik hâkimi denilmiştir. Ana kaynaklarda görülen bu farklı değerlendirmeler araştırma eserlerine de yansımış ve Canik mıntıkasının içerdiği saha ile ilgili olarak değişik görüşler ileri atılmıştır.

Gibbons, XIV. asırda Anadolu’daki emirliklerden bahsederken, dört tane müstakil beyliği bulunan Canik havalisini, Samsun ile Sinop arasına düşen bölge olarak tarif etmektedir. Türk araştırmacılara göre ise, Canik ismi ile tarif edilen saha, tarih boyunca hudutları genişlemiş ve çekilmiş olmakla birlikte, en az Trabzon’dan bugünkü Samsun vilayetinin batı hududuna kadar olan deniz kıyıları ile güneyde Amasya, Tokat merkezlerine yakın olan yere kadar büyüyen bir toprak parçasını ifade eder. Yukarı Canik ve Aşağı Canik olarak iki kısma ayrılabilir bölgede, Aşağı Canik, Niksar, Mesudiye, Şarki Karahisar ve Gümüşhane yörelerini içine alırken, Asıl Canik denilen saha ise, Yeşilirmak’ın doğusundan, hatta Niksar’dan sahilde Terme veya Ünye’ye çekilecek bir hattan başlamakta ve Trabzon’a kadar uzanmaktadır. XIII. asırdaki sınırları itibarıyla, hududu Ordu vilayetini de ihtiva eden iki kısım Canik oluşmuştur ki; bunlardan birisine Sivas Caniği adı verilerek Samsun ve Çarşamba tarafları bu mıntıkaya dahil edilmiş, Karahisar Caniği ise Ünye ve Fatsa ile içeride Niksar’a kadar olan sahayı ihtiva etmiştir. Bu bilgilerden anlaşılacağı üzere, bir kısım Selçuklu tarihlerinin sadece Samsun’u tanımlamak üzere kullandıkları Canik tabiri; aslında yalnızca sahilten ibaret kalmayıp, güneyde Niksar’dan Gümüşhane’ye uzanan bir hattı da içine almakta, deniz kıyısındaki sınırları ise, Trabzon’a kadar genişlemekle birlikte, batı tarafı, Gibbons’un tasvirinde yer aldığı gibi Sinop’a ulaşmamaktadır.

Anadolu’daki Moğol idaresinin zayıflamasıyla birlikte, Doğu Karadeniz’in Türklerin elinde bulunan kesimlerinde, Canik beylikleri adıyla anılan emirlikler kurulmuş ve Osmanlı hakimiyetine kadar devam etmiştir.” (Tellioğlu, 2007).

Trabzon'a doğru yürüyordu." (Uzunkaya, t.y., s. 165). Burada yazarın Şeyh Cüneyt için kullandığı "serseri" ifadesi dikkat çekmektedir. "Başiboş"⁵ anlamına gelen bu terim anlatıcı tarafından zaman zaman kullanılmaya devam edilecektir. Yazarın bu ifadeyi kullanması aynı zamanda Şeyh Cüneyt'in desteğini aldığı müritleriyle oradan oraya hareket etmesi nedeniyledir. Şeyh Cüneyt için bu tür ifadeler kullansa da Osmanlılar ve Osmanlı devlet adamları için böyle bir kullanımı söz konusu değildir. Rumeli Hisarı'nın yapımında yer alan Firuz Ağa'yı "[...] savaş meydanlarında nam salmış, değerli bir kumandan..." (Uzunkaya, t.y., s. 137), Seyid Vakkas'ı ise "Mâsum kanı dökmeyi sevmez. Birçok derebeyleri gibi zulüm yapmaz. Yalnız Türk'e ve İslam'a şan, zafer kazandırmak için dövüşür..." (Uzunkaya, t.y., s. 12) ifadeleriyle tanıtır.

Anlatıcı, Şeyh Cüneyt'in Trabzon üzerine sefere çıktığını haber vermesinin ardından onun hayatı hakkında bilgi vermeye başlar. Burada kurgunun dışına çıkılarak ansiklopedik bilgiler verilir. Şeyh Cüneyt'in Erdebil'de doğduğu belirtilip babasının gücüne dikkat çekilir: "Babası Şeyh İbrahim'in namı Orta Doğu'nun her köşesinde hürmetle anılıyor, binlerce kişi kendisini ziyarete geliyordu. Bu bağlılık o zaman için büyük bir kuvvet demektir" (Uzunkaya, t.y., s. 165-166).

Şeyh Cüneyt, "kafası işliyen ateşli bir gençti. Eski bir tekkenin rutubetli duvarları arasında çile dolduracak bir insan değildi. Müritlerinin gittikçe artması üzerine, devlet kurma emellerine kapıldı. Şeyhlikten Şahlığa yükselmek istiyordu. Onun bu niyetini sezen komşu devletler ve Beylikler endişeye düştüler. Şeyh Cüneyt'e karşı cephe aldılar." (Uzunkaya, t.y., s. 166) ifadeleriyle tanıtlır. Şeyh Cüneyt Erdebil'den ayrıldıktan sonra gittiği yerlerde barınamamıştır. Ancak Fatih Sultan Mehmet'in onayını almasıyla Canik'e yerleşebilmiştir. "Aşıkpaşazâde'ye göre, Şeyh Cüneyd Suriye'den ayrıldıktan sonra Canik'de Muhammed Bek adlı birine" (Shukurov, 2010, s. 151) gelmiş ve 1453'ten 1456'ya kadar burada kalmıştır. Romanda da Şeyh Cüneyt'in Canik'e yerleşmesi hemen hemen aynı tarihlere düşmektedir. Ancak romanda Şeyh Cüneyt'in yanına gittiği kişi Aşıkpaşazâde'nin bahsettiği Muhammed Bek değil Vali Mehmet Bey'dir. İbrahim Tellioğlu, Canik bölgesinde yaşayan ve Şeyh Cüneyt'e yardımda bulunan Mehmed Bey'in, Taceddinoğlu beyliğinden olduğunu ifade eder:

"1447'de babasının yerine Safevî tarikatının başına geçen Şeyh Cüneyd, amcasının tarikat liderliğini ele geçirmesi nedeniyle Erdebil'den ayrılarak Anadolu'ya, daha sonra Suriye'ye geçmiş, ancak buradaki siyasi olaylar üzerine yanında hemen hemen kimse kalmayacak şekilde tekrar Anadolu'ya gelerek Canik'e gitmiştir. Bu sırada bölgede vali olan Mehmed Bey şeyhi iyi karşılamış olmalıdır, çünkü şeyh, Trabzon'u ele geçirerek bölgede bir devlet kurmaya çalışmış, bölgeden aldığı destekle Trabzon'u kuşatmıştır.

Batılı araştırmacının eserinde vali olarak adlandırılan Mehmet Bey, aslında Taceddinoğlu sülalesinden gelmektedir. Osmanlı padişahı II. Murad'dan mülk isteyen Cüneyd, bu isteği kabul edilmedikten sonra Anadolu'nun çeşitli yerlerinde dolaşarak taraftar toplamış, daha sonra yukarı Kelkit vadisinden hareketle Canik bölgesine gelmiş, burada, Taceddinoğlu Mehmed Beyle buluşmuştur. Bu sırada Rum Devleti zayıf bir durumda olduğundan Şeyh Cüneyd Trabzon ve yöresini fethederek orada bir beylik kurmaya karar vermiştir. Anadolu'daki bütün müritlerini silahlı olarak yanına davet ettikten sonra Taceddinoğlu Mehmed Bey ile Trabzon üzerine yürüyen Şeyh Cüneyd, büyük başarılar kazanmasına rağmen şehri ele geçirememiştir." (Tellioğlu, 2007, s. 179-180).

İbrahim Tellioğlu'nun Canik'teki beyin Mehmet Bey olduğunu belirtmesine karşılık Rustem Shukurov, Mehmet Bey'in aslında Muhammed Bey olduğunu ileri sürmektedir:

"Bu dönemde Doğu Karadeniz'deki olaylar hakkında güvenilir bir otorite olan Abu Bakr Tihranî İstefanî, ismen sadece Karadeniz yöneticisi Muhammed'e atıfta bulunur. Bu, İspir hâkimi Emir Muhammed Seyyid'dir. 1450'de Cihanşah, Muhammed Emir Seyyid'i

⁵ TDK, "serseri", (<https://sozluk.gov.tr/> [Erişim tarihi: 05.01.2023]).

İspir'den sürgün etti ve kenti Bayezid'e verdi. Bu kayıt, Muhammed Emir Seyyid'e dair kaynaklardaki tek açıklamadır. Bu Muhammed'in daha sonra Karadeniz'de bir yerde Şeyh Cüneyd'e koruma sağlayan kişi olması akla yakın görünmektedir" (Shukurov, 2010, s. 155).

Her ne kadar "tarihî romancılar, tarihsel gerçeklik içerisinde yer almayan kahramanları yaratma hakkına" (Çelik, 2002, s. 64) sahip olsalar da Şahabeddin Uzunkaya'nın böyle bir kullanımdan yana olmamıştır.

Romanda Şeyh Cüneyt'in Trabzon kuşatmasından çekilmesinin sebebi olarak kışın bastırmasıyla ortaya çıkan yiyecek sıkıntısı ve beraberinde orduda çıkan bazı şikâyetler gösterilir. Romanda bu şekilde kısaca anlatılan durum tarihî kaynaklarda farklı bir şekilde anlatılır. Tahsin Yazıcı kuşatmayı ve sonrasında yaşananlar şu ifadelerle anlatır:

"Cüneyd Trabzon'u kuşattı. Bu sırada Trabzon surları içinde çıkan bir yangın kuşatılanları daha güç bir duruma düşürdü. Ancak bu arada Fâtih kendisine haraç veren bir ülkeye saldırdığı için Cüneyd'in üzerine yürümesi konusunda, Şehzade Bayezid adına Amasya'yı yöneten Hızır Bey'e emir verdi. Bunu haber alan Cüneyd kuşatmayı kaldırdı ve kendisini takip eden Hızır Bey'in önünden kaçıp başka planlar peşinde koşmaya başladı" (Yazıcı, 1993, s. 124).

Walther Hinz, Şeyh Cüneyt'in Trabzon kuşatmasının 1456 yılında yapıldığı belirttikten sonra şu bilgileri vermektedir:

"Şeyh Cüneyd, sabahleyin şehri zaptetmek için kale kapıları önünde göründü. Fakat, duvarlar o kadar kuvvetli idi ki üç gün yaptığı bütün taarruzlar zayıf bir muhafız kıtası tarafından püskürtülmüştü. Cüneyd, bunun üzerine Mesohaldion kalesine döndü; buraya da boşuna taarruzlarda bulunduktan sonra Trabzon bölgesini terketti. Bu çekilmenin sebebini Şehzade Bayezid adına Amasya vilayetini idare eden hudut beyi Hızır Bey'in hemen aynı günlerde Fatih Mehmed'ten Trabzon'a taarruz emri almış olmasında aramak lazımdır." (Hinz, 1992, s. 21).

Walther Hinz, kuşatmanın şehri getirdiği durumu "İmparatorum vasıtası, askerin yiyeceği tükenmişti; bulaşıcı hastalık ve firar yüzünden de başkent çöl haline gelmişti. Bu sebeplerden ötürü kalenin müdafaası zorlaşmıştı. İşte Şeyh Cüneyd muharebeleri Trabzon'u bu hale sokmuştu." (Hinz, 1992, s. 22) cümleleriyle anlatır.

Uzunkaya'nın Trabzon kuşatmasını ele aldığı yerlerde olayları kurguya göre yeniden şekillendirdiği görülür. Romanda, Trabzon'dan çekildikten sonra Uzun Hasan'ın kendini davet etmesini bekleyen Şeyh Cüneyt bir süre Hasankeyf Kalesi'nde konaklar. Uzun Hasan'ın Şeyh Cüneyt'i davet etme sebebini Karakoyunlulara karşı bir güç elde etmek amacıyla olduğu belirtilir: "Şeyh Cüneyt'in şöhretini duymuştu. Karakoyunlu hükümdarı Cihan Şah'a karşı olan düşmanlığını da biliyordu. Bir müttefik kazanmak istedi. Gerekirse Şeyh Cüneyt'i Cihan Şah'ın üstüne saldırtacaktı. Çünkü Karakoyunlular, Akkoyunluların en amansız hasımlarındandı." (Uzunkaya, t.y., s. 180). Tarihî kaynaklarda da Şeyh Cüneyt ve Uzun Hasan'ın temasa geçmesinin benzer sebeplerle olduğu belirtilir: "Hasan Bey, müşterek düşman Karakoyunlu hükümdarı Cihanşah'a karşı Cüneyd için muhtemel bir müttefik olabilirdi. İşte, bu sebeple, Cüneyd, Hasan Bey'in yanına gitmeye karar verdi. Uzun Hasan'ın, dervişlerin ve din adamlarının dostu olduğu da söylendiğinden Cüneyd iyi kabul göreceğini umuyordu." (Hinz, 1992, s. 22).

Romanda Uzun Hasan, davetine iştirak eden Şeyh Cüneyt'i büyük bir saygıyla karşılar. Ona bir konak tahsis eder. Burası zamanla bir tekke halini alır. Şeyh Cüneyt'in gittikçe güçlendiğini gören Uzun Hasan bağlarını güçlü tutmak için kız kardeşi Hatice Begüm'ü Şeyh Cüneyt'le evlendirir. Tarihî kaynaklarda bu durum bazı yönleriyle farklılık gösterir. Romanda Uzun Hasan'ın Şeyh Cüneyt'i Diyarbakır önlerinde karşılaşmasına karşın tarihî kaynaklarda onu önce tutuklattığı sonrasında ise kendine tâbi olacağı sözünü aldıktan sonra serbest bıraktığı bilgisi verilir:

“Uzun Hasan önce onu tutukladı, ancak Cüneyd Cihan Şah’a karşı yanındaki kuvvetlerden istifade edebileceğini söyleyince Uzun Hasan kendisini serbest bıraktı ve kız kardeşi Hatice Begüm ile evlendirdi.

Çeşitli din ve mezheplerden insanların bulunduğu Diyarbekir propaganda için son derece elverişli idi. Buna Uzun Hasan’la olan akrabalığı da katılınca bu bölgede kolayca propaganda yapma imkânı buldu. Uzun Hasan’a yardımcı olan müridler ona birçok zafer kazandırdılar. Cüneyd 1459’da Diyarbekir’den ayrıldı” (Yazıcı, 1993, s. 124).

Walther Hinz, Uzun Hasan ve Şeyh Cüneyt karşılaşmasıyla ilgili benzer bilgileri aktarır. Bu bilgiler romandakilerle büyük oranda uyuşmaktadır (Hinz, 1992, s. 26-27).

Yazarın romanda Şeyh Cüneyt’e genel anlamda olumsuz bir bakış açısıyla yaklaştığı görülür. Onunla ilgili “maceraperest şeyh”, “başıbozuk” ve “serseri” gibi ifadeleri kullanması da bu durumu desteklemektedir. Yazarın Şeyh Cüneyt’e bu şekilde bakmasının nedeni olarak Şeyh Cüneyt’in Osmanlı’ya göre daha zayıf olması ve çoğunlukla başına buyruk davranması gösterilebilir. Yazar onu ve ordusunu “öteki” olarak görmektedir.

Romanda Şiiliğe Bakış

Romanda Şeyh Cüneyt’le ilişkili olarak Şiilikten de bahsedilmektedir. “Şiilik Hz. Peygamber’in vefatını (ö. 632) müteakiben devlet başkanlığının Hz. Ali’nin (ö. 661) ve onun evladından belirli bazı kimselerin hakkı olduğunu iddia eden gruplara verilen isimdir” (Bulut, 2022, s. 192). *Seyid Vakkas* romanında Şiilik, genel olarak Şeyh Cüneyt ve onun ordusu üzerinden ele alınmaktadır. Bu nedenle anlatıcı tarafından Şeyh Cüneyt ve Şii ordusu öteki olarak görüldüğünden Şiilik’le ilgili genel olarak olumsuz bir tablo çizilmiştir.

Romanda Şiilik’ten ilk kez Şeyh Cüneyt hakkında bilgi verilirken bahsedilir. Şeyh İbrahim’in başında bulunduğu Erdebil tekkesinin Şiiliği yaymaya çalıştığı söylenerek Şiiliğin tanımı yapılır. Bu bilgiler ansiklopedik mahiyettedir:

“Şiilik, Hazreti Ali ile evlât ve ahfadından oniki imama taraftar olan müslümanların kurduğu bir mezheptir. Şiilerin aşırı muhabbet ve hürmetle bağlandıkları oniki imam: Peygamber Efendimizin damadı Hazreti Ali ile oğulları Hasan ve Hüseyin; Hüseyinin oğlu Zeynelabidin; onun oğlu ve torunları Muhammet Bâkir, Câfer Sadık, Musa Kâzım, Ali Rıza, Muhammet Zâki, Muhammet Naki, Hasan Askeri ve İmam Muhammet Mehdi’dir. Şiiler, onikinci İmam Muhammet Mehdi’nin hayatında kaybolduğuna ve âhir zamanda meydana çıkacağına inanırlar.” (Uzunkaya, t.y., s. 165).

Romanın ilerleyen bölümlerinde Şiilik daha çok Şeyh Cüneyt’in ordusu olan Şii ordusu üzerinden anlatılır. Şii ordusundan ilk bahsedilen yerde onların düzensiz olmalarına dikkat çekilir. Şeyh Cüneyt ve ordusuna karşı dikkatli olunması gerektiği konusunda adeta uyarılarda bulunulur. Üstelik çevredekiler de onlardan rahatsızdır. Ancak Vali Mehmet Bey, Şeyh Cüneyt ve ordusunun yaptıklarına ehemmiyet vermez. Bu durum hakkında okuyucuya Anadolu’nun karışacağı yönünde ifadeler sunulur. “Vali Mehmet Bey, gerek vilayet merkezi olan Samsunda, gerek civar kasabalarda Şeyh Cüneyt’in gizli veya açık faaliyetlerine ehemmiyet vermiyor, önlemiyordu. Şehir eşrafının ikazlarına rağmen, Şiilere karşı tedbir almadı, müsamaha gösterdi.” (Uzunkaya, t.y., s. 167). Vali Mehmet Bey’in endişeli olmamasının sebebi ise Şeyh Cüneyt ve ordusunun asıl hedefini biliyor olmasındandır: “Bu hedef Pontos devleti idi. Şeyh Cüneyt, Trabzon’u almak ve kendi adına hutbe okutup, para bastırmak istiyordu. Sözün kısası, yeni bir devlet kuracaktı.” (Uzunkaya, t.y., s. 167). Bu nedenle onlar, Osmanlı için zararsız görünmektedir. Ancak romanda onun sanıldığı kadar masum olmadığı, müritlerinin silahlanarak sokaklarda rahatça dolaştığını ifade edilir: “Halbuki Şeyh Cüneyt’in müritleri gittikçe artıyordu. Şii dervişleri sokaklarda silâhlı dolaşmaya başlamışlardı. Türkmen Beylerinden bazıları da Şeyh Cüneyt’e bol miktarda silâh ve para yardımı yapıyorlardı.” (Uzunkaya, t.y., s. 167). Walther Hinz, Canik’in merkezinin Samsun olduğunu ve Şeyh Cüneyt’in buraya yerleştiğini belirterek tıpkı romanda olduğu gibi Vali

Mehmet Bey'in Şeyh Cüneyt'in planlarına ses çıkarmadığını ve onun asıl hedefinin Trabzon'da yeni bir imparatorluk kurmak olduğunu "Canik valisi Mehmed Bey, Şeyhin cüretkâr planlarına ses çıkarmamıştı. Şeyh, Trabzon Grek imparatorluğunu ele geçirerek yıkıntıları üzerinde kendi hesabına bir devlet kurmayı tasarlamıştı." (Hinz, 1992, s. 20) cümleleriyle ifade etmektedir.

Shukurov, Şeyh Cüneyt'in Trabzon üzerine hareket etmesi hakkında "Cüneyd'in Trabzon İmparatorluğu'na karşı askerî harekâtı, anlaşıldığı kadarıyla büyük güçlere (Osmanlılar ya da Karakoyunlular) herhangi bir ilham vermedi. Zira bu durum, kalabalık Türkmen haydutların başında başıboş dolaşan bir kralın, kaldığı bölgeyi yağmalamasından daha fazla bir şey değildir." (2010, s. 155) demektedir. Romanda Şeyh Cüneyt ve ordusunun Trabzon üzerine sefere çıktığının anlatıldığı kısımlarda kullanılan ifadeler anlatıcının yanlı tutumunun açık bir göstergesidir. "Maceraperest şeyh" (Uzunkaya, t.y., s. 167) olarak andığı Şeyh Cüneyt'in ordusunu "Şiiler", "başbozuk Şii ordusu", "Hz. Ali aşkı için kılıç sallayanlar" gibi isimlerle nitelendirir. Anlatıcının bu şekilde anmasının sebeplerinin başında Şeyh Cüneyt'in ordusunun Anadolu'nun çeşitli yerlerinden gelen müritleri vasıtasıyla oluşturulmuş olmasıdır. Merkezi bir otoriteye sahip değildir. Birçok yer gezdikten sonra Canik'e yerleşen Şeyh Cüneyt "burada uzun süre kaldı, ateşli ve sadık taraftarlar" (Yazıcı, 1993, s. 124) edinmiştir.

Romanda Şiilerin üç bin kişilik bir orduyla Trabzon üzerine sefere çıktığının bilgisi verilir. Faruk Sümer ise bu sayının beş-on bin kişi civarında olduğunu belirtir: "Şeyh Cüneyd, başına topladığı bu beş-on bin kişilik silâhli müridleri ile Trabzon Rum devleti topraklarına girerek burada yağmalarda bulundu, hatta bizzat Trabzon şehrini kuşattı ise de fethedemeyeceğini görerek kuşatmayı kaldırdı" (1992, s. 10). Romanda Şeyh Cüneyt'in Pontus Rum İmparatorluğu ile ilk karşılaşması Giresun-Trabzon sınırı olan Batlama deresi kenarında yaşanır. "Batlama deresi kıyılarında kanlı bir muharebeye tutuştular: Mızraklar göğüsleri deliyor, kılıçlar kelleleri uçuruyor, yağmur gibi ok yağıyordu. Her taraf kan içinde idi. Dereden sanki kan akıyordu" ifadeleriyle anlatılan kanlı mücadele, Şii ordusunun galibiyetiyle sonuçlanır. Şii ordusunun galibiyetini ifade etmek için "Hazreti Ali aşkı için kılıç sallayanlar savaşı kazandılar" (Uzunkaya, t.y., s. 167) sözlerine yer verilir. Şeyh Cüneyt'in Trabzon seferi tarihî kaynaklarda ise "Nihayet etrafına topladığı kuvvetler ve Niksar emîrinin de yardımıyla Trabzon İmparatorluğu'na saldırdı. Onu önlemek üzere harekete geçen Pontus Kralı IV. İoannes'in kuvvetleri Al-Çakal adı verilen Aya Fokas Manastırı'nda Cüneyd'in kuvvetleriyle karşılaştılar ve yapılan savaşta ağır bir yenilgiye uğradılar." (Yazıcı, 1993, s. 124) açıklamalarıyla verilir. Ancak romanda Niksar emirinin onlara yardım ettiği ve Aya Fokas Manastırı'nda karşılaşıldığına dair bir bilgi yoktur.

Şii ordusu hedefine ulaşmak için ilerlemeye devam eder ve Pontus İmparatorluğu sınırları içinde yer alan Giresun'a girer. Anlatıcının yanlı tutumu romanın bu kısımlarında daha açık bir şekilde kendini göstermektedir. Anlatıcı romanda Osmanlı ordusu ve Osmanlı devlet adamlarından bahsettiği yerlerde yüceltici ifadeler kullanmakta iken Şii ordusu konu edildiğinde bunun aksi bir durumla karşılaşılır. Osmanlı ordusunun mensuplarını güçlü, namuslu ve hakkaniyetli kişiler olarak anar. Giresun Tekfuru David'in korsanları yakalamak için gönderdiği ancak sonrasında gemide yaşanan kavgalar sebebiyle gemiyi ele geçiren Deli Vasil ve arkadaşları, İstanbul Boğazi'ndan geçmeye çalışırken Fatih'in ordusuna yakalandıkları zaman Osmanlı ordusuna katılmayı tercih ederler. Bu, onlar için şeref kaynağıdır: "Deli Vasil ile arkadaşlarının çoğu Osmanlı ordusuna katılmayı şeref saymışlardı" (Uzunkaya, t.y., s. 143).

Romanda Osmanlı ordusunun övülmesine karşılık Şii ordusu korku salmaları, katliamları ve yıkıcılıklarıyla ön plana çıkarılmıştır. Onların geçtikleri yerde artık bir yaşam izine rastlanılamayacağı vurgulanır. Giresun'a girdiklerinde her yeri yakıp yıkmışlardır: "Her yanda Şeyh Cüneyt'in adamları tarafından yapılan tahribat ve yağmanın izleri göze çarpıyordu. Dükkânların kepenkleri sökülmiş, evler yakılmış, kiliseler alt üst edilmişti. Sur dışında bırakılan mallar ve eşyalar artık bir işe yaramıyordu. Zarar ve ziyan oldukça büyüktü" (Uzunkaya, t.y., s. 169). Bu büyük yıkımın vahameti romanda Aktuğ'un gözünden de verilir. Seyid Vakkas oğlu Aktuğ'u şehrin durumunu öğrenmek için teftişe göndermiştir. Aktuğ öncelikle şehre geldiği vakitler mutlaka uğradığı Taşhan'a gelir. Ancak buranın durumu içler acısıdır. Bir harabeye

dönmüştür. Hancı Baba Lefteris ise öldürülmüştür. Aktuğ, Baba Lefteris'in başına gelenleri bir zahire tüccarından öğrenir. Baba Lefteris, Şii ordusunu hoş karşılar sa yapacakları yıkımdan kurtulacağını düşünerek hanını terk etmez ancak hiçbir şey düşündüğü gibi ilerlemez: “Ne çare ki, malını kurtarmak isterken, canından oldu. Bir Şii baltası ile vücudu boynundan aşağı ikiye bölündü. Dervişler şarap satılan ve kumar oynatılan han hakkında günah ve haram yuvası hükmünü vermişler ve sahibini temizlemeyi sevap saymışlardı !..” (Uzunkaya, t.y., s. 169).

Zahire tüccarının anlattıklarıyla Şeyh Cüneyt ve adamlarının hiçbir acıma duygusu taşıması ve sadece yıkıma odaklanmaları daha net bir şekilde ortaya konulur. Romanın devamında Şii ordusuna büyük bir eleştiri getirilir. Şii ordusu önce Baba Lefteris'in hanını şarap satıldığı ve kumar oynatıldığı gerekçesiyle günah ve haram yuvası olarak görmüş ve bu nedenle hem sahibini öldürüp hem de handaki her şeyi kırıp dökmüştür. Sonrasında ise bu orduda yer alan bazı genç müritler hem şarap içmiş hem de handaki kadınlarla birlikte olmuşlardır: “Ama, Şeyh Cüneyt'in bazı genç müritleri kimseye çaktırmadan, destekleri şarap fıçılarına ağızlarını dayamışlar ve hizmetçi kızları yatağa sürüklemişlerdi. Zahire tüccarı, Şiiilerin zorbalığını anlata anlata bitiremiyordu” (Uzunkaya, t.y., s. 170). Şahabettin Uzunkaya'nın romanda bu tür ifadelerle yer vermesi Osmanlı'nın Safevîlere bakışıyla da ilgili olabilir. Romandaki ifadelerden de anlaşılacağı üzere Osmanlı taraftarı bir tutum sergileyen anlatıcının Osmanlı'nın düşmanı olarak görülen Safevîlere karşı olumsuz bir tavır takınması olağan bir durumdur. Şeyh Cüneyt'in şeyhlik postu mücadelesinde kendine Anadolu'dan büyük taraftarlar toplaması ve sonrasında onun başlattığı siyasi ideolojiyi zirveye taşıyan Şah İsmail'in Osmanlı ile münasebetleri bu durumu açıklar niteliktedir. Onların Anadolu üzerindeki güçlü etkisi büyük sorunlara yol açmış ve bir zaman sonra Safevîlere karşı yapılan olumsuz tutum her yerde kendini göstermeye başlamıştır: “Ancak bu bölgedeki mevcut güçler dengesi açısından büyük çalkalanmalara yol açmıştır ki bu da beraberinde Safevîlere ve Kızılbaz Türklerine yönelik ağır ithamlara neden olmuştur. Safevilik tarikatını ‘sapkınlıkla’ suçlamalara, ‘Rafizi’, ‘zındık’, ‘sapık’ ve birçok ahlak dışı ifadelerle yargılamak bunun bir sonucu olsa gerek. Bunlar özellikle Şah İsmail'in ortaya çıkmasından sonra daha da yaygınlaşarak Safevîleri İslam âleminin kamuoyu önünde mahkûm edilmesine kadar varmıştır” (Cavanşir ve Necef, 2006, s. 92-93).

Giresun'daki talanlarından sonra Trabzon kapılarına ulaşan Şii ordusu Trabzon halkını surların içinde sıkıştırır. Etrafta ise onların yarattığı tahribatın görüntüsü hâkimdir: “Her yanda Şeyh Cüneyt'in adamları tarafından yapılan tahribat ve yağmanın izleri göze çarpıyordu. Dükkânların kepenkleri sökülmiş, evler yakılmış, kiliseler alt-üst edilmişti. Sur dışında bırakılan mallar ve eşyalar artık bir işe yaramıyordu. Zarar ve ziyan oldukça büyüktü” (Uzunkaya, t.y., s. 169).

Uzunkaya'nın Şii ordusuyla ilgili dikkat çektiği noktalardan biri de onların derviş ve müritlerden oluşuyor olmasıdır. “Şeyh Cüneyt'in silahlı derviş ve müritleri” Trabzon'u kuşatmış ancak bir türlü surları aşmayı başaramamışlardır. Amacına ulaşamayan Şii ordusunda kış bastırınca şikâyetler artmaya başlar. Şeyh Cüneyt bir süre sonra ordusunu dağıtarak Akkoyunlu Uzun Hasan'ın yanına gitmek için yola koyulur.

Romanda Şeyh Cüneyt'in Trabzon seferi sonrasında bölgede karmaşanın devam ettiği anlatılır. Artık huzurlu bir ortam yoktur. Rumlar ve Türkler arasında çatışmalar yaşanır. Bunlara sebep olan ise Şeyh Cüneyt'tir: “Rumlar, Şeyh Cüneyt hadisesinden sonra iyice azıtmışlardı. Hatta, Müslümanları pusuya düşürüp öldürüyorlardı” (Uzunkaya, t.y., s. 222). Romanda daha ilk bahsedildiği yerde huzur bozuculuğuna dikkat çekilen Şeyh Cüneyt romanın sonunda da aynı tavrını sürdürmüştür.

SONUÇ

Tarihî romanlar ele aldıkları tarihi olay, kişi ya da durumu tekrar canlandırmaları, heyecan vermeleri ve milli ruhu harekete geçirmeleri gibi sebeplerle her ne kadar popüler bir roman türü olsalar da bazı açılardan birçok eleştiriye maruz kalmışlardır. Bu eleştirilerin odak noktasında ise tarihi gerçeklik ve kurgu arasındaki ilişki yer almıştır. Diğer roman türlerinde olduğu gibi tarihi romanın da kurguyla meydana gelen bir tür olduğunun bilinmesine karşılık ulusların tarihinde yer edinmiş bir olay ya da kişiyle ilgili kaleme alınan romanlar okuyucu tarafından hassas bir şekilde karşılanmaktadır. Bu romanlarda yazarın taraflı yaklaşımı açık bir şekilde kendini göstermektedir.

Bu çalışmaya konu olan *Seyid Vakkas* romanı tarihsel bir bilinçle kaleme alınmıştır. Bir aşk macerasının verildiği romanın arka planında yirmi iki yıllık süreçte geçen pek çok tarihî olay ve kişiye yer verilmiştir. Bu tarihî olayların kimi zaman romanda ön plana çıktığı görülmüştür. İstanbul fethinin hazırlık süreci ve fethin gerçekleşmesi, Osmanlı Devleti'yle Bizans İmparatorluğu, Pontus İmparatorluğu ve Akkoyunlu Devleti arasındaki ilişkiler romanda daima ön planda olmuştur. Anlatıcının ele aldığı tarihî şahsiyet ve konular arasında Şeyh Cüneyt ve Şiilik de yer almaktadır.

Seyid Vakkas romanında Şeyh Cüneyt ve Şiilik konusu Anadolu'daki karışıklığı göstermek ve Giresun'un Türkleşmesinde etkili olan olayları açıklamak amacıyla yer almıştır. Şeyh Cüneyt ve ordusu romanın başından itibaren olumsuz olarak tasvir edilmiştir. Bunda onların zayıf bir unsur olmalarının etkisi büyüktür. "Başibozuk", "maceraperest" ve "serseri" gibi nitelermelerle anılan Şeyh Cüneyt'in başına buyrukluğu ve siyasi hırsları vurgulanmıştır. Şiilikten kısaca bahseden anlatıcı Şeyh Cüneyt'in ordusunu "Şii ordusu", "Hz. Ali için kılıç sallayanlar" ve "başibozuk ordu" gibi ifadelerle tanımlayarak onların katliam ve yağma yapmaları üzerinde durmuştur. Anlatıcının romanında Osmanlı'ya karşı açık bir şekilde olumlu bir tutum sergilerken Şeyh Cüneyt ve Şii ordusuna olumsuz bir tavır takındığı görülmektedir. Osmanlı Devleti gibi güçlü bir devletin yanında bir azınlık olan Şii ordusuna olan bu tavır olağan görünmektedir. Bunun yanında romandaki ifadelerden anlaşılacağı üzere Osmanlı Devleti'nin taraftarı olan yazarın, geçmişte Osmanlı ile Safeviler arasında sürekli sorunlar yaşandığının bilincinde olması da bu bakış açısı üzerinde etkili olmuştur, denebilir.

Etik Beyan

"Seyid Vakkas Romanında Şeyh Cüneyt ve Şiiliğe Bakış" başlıklı çalışmanın yazım sürecinde bilimsel kurallara, etik ve alıntı kurallarına uyulmuş; toplanan veriler üzerinde herhangi bir tahrifat yapılmamış ve bu çalışma herhangi başka bir akademik yayın ortamına değerlendirme için gönderilmemiştir. Bu araştırma etik kurul kararı zorunluluğu taşımamaktadır. Makale, Etik Kuralları Yayın Etiği Komitesinin (Committee on Publication Ethics - COPE) yazar, hakem ve editörler için belirtilen kurallardan yararlanılarak oluşturulmuş olan Anasay dergisi etik kuralları çerçevesinde yazılmıştır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar, çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.

Mali Destek: Yazar, bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author declared that there is no conflict of interest.

Financial Support: The author declares that this study has received no financial support.

KAYNAKÇA/ REFERENCES

- Aktaş, Ş. (1998). *Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş*, (3. Baskı). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Bulut, H. İ. (2022). Şiilik, *Sosyal Bilimler Ansiklopedisi*, (4. Cilt (S-Z)), (Başeditör Yekta Saraç), İstanbul: TÜBİTAK Bilim Yayınları, s. 192.
- Çelik, Y. (2002). Tarih ve Tarihi Roman Arasındaki İlişki-Tarihi Romanda Kişiler, *Bilig, Yaz, S. 22*, s. 49-68.
- Durma, A. (2013). *Evliyalar Şehri Giresun*. Ankara: Yenigün Matbaacılık.
- Emecen, F. M. (2008). Mitler ve Gerçekler Arasında: Giresun'da Seyyid Vakkas Efsanesi ve Giresunlu Seyyid Mehmed Paşa, *Uluslararası Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, S. 5, Aralık, s. 77-92.
- Göğebakan, T. (2004). Tarihsel Roman, Tarih ve Kurmaca, *Tarihsel Roman Üzerine*. Ankara: Akçağ Yayınları, s. 23-38.
- Gürsoy, N. (2022). *Şahabeddin Uzunkaya Hayatı-Gazeteciliği-Romancılığı*, Çanakkale: Hars Akademi Yayınları.
- Hınz, W. (1992). *Uzun Hasan ve Şeyh Cüneyd XV. Yüzyılda İran'ın Millî Bir Devlet Haline Yükselişi*, (Çev. Tefik Bıyıklıoğlu), Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Karakuş, A. (2022). *Tarih, Roman ve Gerçeklik (Cariye Romanı Üzerine Bir Gerçeklik İncelemesi)*, (2. Baskı), İstanbul: Kitabevi.
- Özdemir, A. R. (2018). *Türk Hakanı Şah İsmail*. Ankara: Kripto.
- Plisnier, C. (2003). *Roman Üzerine Düşünceler*, (Çev. Hilmi Uçan). Ankara: Hece.
- Shukurov, R. (2010). Şeyh Cüneyd Safevi'nin Trabzon Seferi, (Çev. Murat Keçiş), *Uluslararası Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, S. 9, s. 145-156.
- Stevick, P. (2004). *Roman Teorisi*, (2. baskı), (Çev. Sevim Kantarcıoğlu). Ankara: Akçağ.
- Sümer, F. (1992). *Safevî Devletinin Kuruluşu ve Gelişmesinde Anadolu Türklerinin Rolü*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- TDK, "serseri", (<https://sozluk.gov.tr/> [Erişim tarihi: 05.01.2023]).
- Telliöğlu, İ. (2007). *Osmanlı Hakimiyetine Kadar Doğu Karadeniz'de Türkler*, (2. Baskı), Trabzon: Serander Yayınları.
- Tural, S. K. (1993). *Doğumunun Yüzellinci Yılında Namık Kemal (Tarihi Roman Geleneği veya Cezmi)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Türk, H. (2018). Şahabeddin Uzunkaya: Seyid Vakkas Romanı, *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, Bahar, S. 24, s. 269-290.
- Uzunkaya, Ş. (t.y.). *Seyid Vakkas*. Giresun: Gündüz Matbaası.
- Yazıcı, T. (1993). Cüneyd-i Safevî, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 8, s. 123-124.